

Ann-Catrin Östman

Om historieskrivningens vändningar

Marjo Kaartinen & Anu Korhonen: Historian kirjoittamisesta, Kirja-Aurora, Turku, 2005.

Med boken *Historian kirjoittamisesta* vill Marjo Kaartinen och Anu Korhonen diskutera hur historia skrivs idag. Boken tillägnar de sin lärare Keijo Virtanen, professor vid ämnet kulturhistoria vid Åbo universitet. Kaartinen och Korhonen gemensamma inledningskapitel tar sin utgångspunkt i Peter Burkes bok *What is Cultural History?* (2004), i vilken den s.k. nya kulturhistorien karaktäriseras som en tyngdpunktsförskjutning snarare än som en revolution. Hur ska "the cultural turn", märkbar såväl inom ämnet kulturhistoria som på andra områden inom historieforskningen, beskrivas? Genom att föra en dialog med sin lärare vill Kaartinen och Korhonen diskutera generationsväxlingar inom historieskrivningen. Författarna vänder sig inte enbart till sina egna lärare utan även till sina studenter. Därmed kan man kanske tänka sig att en ny vändning väntar bakom knuten.

Bokens syfte, en strävan att diskutera de förändringar som kan skönjas inom historieforskningen, är angeläget. Kaartinen och Korhonen vill göra en lägesbeskrivning av dagens praktiker inom historieskrivningen och synliggöra de antaganden och redskap som präglar historikernas verksamhet. Den "kulturella vändningen" sätter enligt författarna betydelser och meningsskapande i fokus för historieforskningen, och de pekar på intresset för skillnadsskapande och impulserna från dekonstruktion. Men inte enbart kulturhistorien har gjort en kulturell svängning och därför är boken relevant för alla historiker.

Frågorna som beaktas är många, bl.a. skillnader mellan att förstå och förklara det förflutna dryftas. Andra begrepp som lyfts fram är exempelvis begrepp som "handling" och "händelse". Boken diskuterar en mängd teman som är centrala inom historieämnet och som är omskrivna internationellt. Boken är indelad i sju kapitel: de fyra första är skrivna av Anu Korhonen och tre avsnitt av Marjo Kaartinen. Korhonen's första kapitel relaterar den kulturella vändningen till postmodernism. Avsnittet diskuterar bl.a. hur influenser från postmodernism påverkar begrepp som individ, verklighet och erfarenhet. Vilka insikter går förlorade om postmodernismens utmaningar avvärjs direkt? I sin diskussion kring den här viktiga frågan pekar Korhonen på det fruktbara och användbara i "nya" ansatser, och i Korhonen's tolkning blir postmodernismen - för att använda det ordspråk som Gro Hagemann nyttjar - "en dålig husbonde men bra dräng".

Det andra kapitlet bär rubriken "Historiallisia kertomuksia" och innehåller ett flertal olikartade diskussioner. Anu Korhonen kritiserar bland annat förenklade tolkningar av Hayden Whites tankegod. Också i detta avsnitt söker hon kompromisser mellan extrem postmodernism och det som kan anses vara allmänt omfattat av dagens historieforskare, bl.a. uppfattningen att forskningspraktikerna är lika tids- och kontextbundna som val av tema och resultat. Dessutom diskuterar Korhonen hur man kan förstå subjektivitet utifrån ett narrativt perspektiv. Hon visar även hur Elizabeth Ermaths sammanlänkar uppfattningar om en neutral kronologi med historiens objektivitetskrav. Ställvis känns boken som ett referat av utländska läsefrukter, men författarna går för det mesta på ett aktivt sätt in i aktuella diskussioner. Ganska ofta, särskilt i den senare delen av boken, tas finländska röster - som Keijo Virtanens och Markku Hyrkkänens - med i diskussionen. I synnerhet när begrepp som tid behandlas och när behovet av en feministisk historieteori påtalas är jag förvånad över att Kaartinen och Korhonen, utbildade vid Åbo universitet, inte refererar till en åboforskaren Katriina Honkanens bok *Historicizing as a Feminist Practice. The Places of*

History in Judith Butler's Constructivist theories (Honkanen har disputerat i Utrecht men avhandlingen är publicerad vid Åbo Akademi 2004).

Ett avsnitt om kulturbegreppet tar avstamp i mentalitetshistoriens vittomfamnande helhetsanspråk och fokus på det kollektiva: hur kan mentalitetshistoria relateras till en kulturhistoria som utifrån avgränsande perspektiv tar fasta på detaljer och det enskilda? Korhons sista kapitel diskuterar en rad användbara begrepp, bl.a. makt, representation, praktiker, performativitet och erfarenhet. Tolkad på ett förenklande sätt anses den språkliga vändningen inom historieforskningen medföra en överbetoning av diskurser; ofta möter man föreställningen att dylika perspektiv inte tillskriver aktörer handlingsutrymme i tillräcklig omfattning. Korhonen visar dock att många forskare som är inspirerade av den nya kulturhistorien studerar handlingar, praktiker och aktivt betydelseskapande.

Ett kapitel, skrivet av Marjo Kaartinen, handlar om forskning som process. Här redogörs för författarnas syn på skillnaden mellan begreppen "tolkning" och "läsning". Dessutom beaktas bl.a. käll- och kontextbegreppen. Vad innebär generalisering för dagens historieforskare? Hanteringen av teorier i historieforskningen är ett annat centralt tema som dryftas i det här avsnittet. Dessutom handlar det om förvåning, förundran och främmandegörande som element i forskningsprocessen.

Boken behandlar reflekterande läse- och tolkningssätt, och under läsningen noterar jag ett flertal gånger referenser till en hermeneutisk tradition. Att denna på ett tydligt sätt lyfts fram i diskussioner om vetenskapliga praktiker är välkommet, men hermeneutik behandlas inte samlat utan tangeras enbart kortfattat i ett flertal sammanhang. Just det här begreppet ges ingen egen rubrik, och jag saknar en mer genomgående diskussion om likheter och skillnader mellan hermeneutiska ansatser och poststrukturalistiska strömningar i en bok som studerar historieämnets praktiker och ofta knyter an till den språkliga vändningen (som i boken inte likställs med den kulturella). I en bok som

behandlar generationer och generationsskiften i historieforskning skulle en sådan utvidgning ha möjliggjort en återkoppling till tidigare debatter förda bland historiker - och inte heller de hermeneutiska traditionerna har gått oförändrade genom de senaste årtiondenas vändningar.

Avsnittet om den kanske senaste "vändningen", den etiska, är i mina ögon det mest intressanta. Här tar Kaartinen avstamp i den mångfald av perspektiv som kännetecknar dagens historieforskning, i en tid då just mångfald och rörlighet framstår som det enda fasta. Hur argumenterar vi i detta skede för val av begrepp, perspektiv och representationsform? Och var ligger det politiska i vårt hantverk? Kaartinen diskuterar också frågan om betydelsen av objektivitet idag. Hon hänvisar till Kari Immonens uttalande från år 1996 om att objektivitetskraven kan förlama historieforskarna och förhindra dem från att agera i samtiden. Kaartinen framhåller att den etiska diskussionen på ett tydligt sätt återinför historikern som en aktör i samtiden - men inte som en auktoritär sanningssägare utan som en som kritiskt beaktar val av perspektiv och maktrelationer. Genom att tydliggöra de värderingar och ideal som berättelser inrymmer blir forskaren mera delaktig i sin samtid.

Boken sista kapitel handlar om kvinno- och könshistoria. Just feminismen och kvinnohistorien har fört många av postmodernismens utmaningar och begrepp in i historieämnet, och inte minst Joan Scott, som har en mycket stor betydelse för kvinnohistorisk forskning, förtjänar att diskuteras. Bl.a. annat den självkritik som är märkbar bland kvinnohistorikerna omtalas, och begrepp som "sex/gender" och aktörskap (toimijuus) får stort utrymme. Kapitlet skiljer mellan kvinnohistoria och könshistoria/genushistoria. Här påtalas att gränsdragningen mellan dessa är omöjlig, men man diskuterar inte vilka effekter en dylik indelning kan få. Avsnittet låter förstå att just förståelsen av aktörskap skiljer kvinnohistorien från kvinnovetenskap - och att just kvinnohistorien tillskriver aktörer och aktörskap större utrymme. Härvidlag tycks

författarna utnyttja en förenklad bild av en mångfasetterad kvinnovetenskap för att kunna inmuta kvinnohistoriens område.

En central tanke i boken är att "historia tolkas diskuterande", och de bägge författarna för många centrala diskussioner om - som rubriken säger - historieskrivning. Det är omöjligt att göra boken, som på ett ambitiöst sätt lyfter fram (för) många relevanta frågor, rättvisa i en kort recension. Författarna kallar boken en blandning, och visst utgör den en lyckad sammanställning. Några gånger skulle jag önska att författarna gick i dialog med varandra - och därmed kanske tydliggöra skillnader i förhållningssätt. (Är det kanske så att den senare delen av boken är mera "poststrukturalistiskt informerad"?)

Boken är läsvärd - och den ger många goda ingångar till de historieteoretiska frågor som varit på tapeten under de senaste decennierna. Ofta presenteras centrala frågor på ett enkelt och lättfattligt sätt, och författarna kan sannerligen inte beskyllas för att gömma sig bakom ett invecklat språkbruk. Framställningen är således flyhänt, men den enkla stilen tenderar emellanåt också att bli undflyende och banaliserande - och därmed riskerar i vissa fall de utmaningar som kulturella vändningen medför att trivialiseras. Det här gäller t.ex. presentationen av representationsbegreppet; så som detta presenteras förlorar det en del av sin kritiska potential - hur kan det begreppet relateras till makt, ett begrepp som presenteras tidigare i samma kapitel?

De nya traditioner som Marjo Kaartinen och Anu Korhonen presenterar utmanar många av historikernas inrotade praktiker och antaganden. De har bl.a. medfört en större begreppsmedvetenhet och kritik av stora, fasta begrepp. Några gånger använder författarna stora och lite luddiga begrepp för att beskriva förändringar inom historieforskningen - för att skriva historieskrivningens historia. Man ger ställvis termer som meningsskapande och mångfald en självfallen position. Men författarna visar också på den kritik som framförts: att den kulturhistoria som historiserar och

demonterar en mängd praktiker laborerar med ett starkt, nästan essentialiserat, kulturbegrepp. Och på så sätt historiserar Kaartinen & Korhonen även sina egna begrepp och utgångspunkter.

Ann-Catrin Östman är forskardoktor vid Finlands Akademi och lärare i historia vid Åbo Akademi.